

ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДНА ДИНАМІЧНА СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА: РІЗНОХАРАКТЕРНІ ВИДОВІ КАТЕГОРІЇ

У статті підноситься проблема здійснення виховних впливів на зростаючу особистість ззовні. Дається характеристика соціального середовища як системи. Розглядаються умови та засоби виховання як творчого процесу.

Особа – цвіт історії. Немає в культурі
вищої цілі як вироблення особи.

В.М. Доній

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві: зростання конкуренції, впровадження нових технологій виробництва – обумовлюють нову роль особистості в сучасних соціально-економічних умовах. На сучасному етапі розвитку української держави особливої актуальності набуває проблема створення умов для формування особистості, яка має високий рівень самосвідомості, творчої активності, відповідальності, керується у своїй суспільно корисній діяльності та поведінці людськими цінностями. Таку людину може виховати заклад, для якого пріоритетом є розвиток активно-творчих можливостей особистості, її індивідуальних потенцій.

У зв'язку з цим соціальні та педагогічні проблеми ефективності виховного процесу освітнього закладу стають пріоритетними в українському суспільстві. Це призводить до інтенсифікації пошуків нових, нетрадиційних форм і методів виховання. Слід зважити на те, що у надрах старої системи освіти спочатку сформувалися нові підходи до локальних засобів навчання та виховання особистості, а згодом з'явилися альтернативні освітні заклади з їх цілісними концепціями.

Пропонуючи розглянути альтернативні навчальні заклади, які більш мобільні та гнучкі, ставимо за **мету даної статті** – показати шляхи адаптування до сучасних змін у суспільстві, використовуючи можливості для вдосконалення та застосування різноманітних активних форм та методів виховання; розробити методичні рекомендації щодо ефективного виховного процесу та перевірити їх життєспроможність.

Наукові розробки означуваної проблеми. Н. Анікеєва, С. Батишев, В. Безпалько, Л. Березовчук вважають, що саме вік ранньої юності є періодом громадянського становлення людини, формування духовних якостей особистості [1-4]. Проблема ефективності виховного процесу останнім часом набуває особливої актуальності у роботах дослідників – філософів, психологів, педагогів. Так, фахівці у галузі філософії моралі І. Бех, Т. Белавіна, В. Болгарина, В. Блюмкін, О. Дубко, Л. Білик, В. Болдирев, В. Большаков, Р. Артур, В. Бухвалов, Я. Длинер, Ю. Васильєв, І. Васюков та інші досліджували виховні цінності, їх сутність, специфіку та місце в духовному світі особистості [5-13].

Ідея дослідницького начала в навчальному процесі належить М. Новикову (1744 – 1818 рр.), видатному просвітителю, письменнику. Засновником принципу активного навчання був Д. Дьюї, який розробив концепцію «повного акту мислення», сутність якої полягає в тому, що ті, кого навчають, повинні відчутти проблему, сформулювати гіпотезу її подолання. Основою концепції є власна позанавчальна діяльність, в якій реалізується структура науково-дослідної роботи. Це вища форма навчальної діяльності студента.

Наукові положення про роль діяльності у розвитку творчих здібностей тих, кого навчають, як суб'єктів, здатних до життєвої самотворчості, викладені у Законі «Про мови», в Указі президента України «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики», в «Концепції 12-річної загальноосвітньої школи», в Національній доктрині розвитку освіти України. За влучним висловлюванням Ш. Амонашвілі, «істинно гуманістична педагогіка – це така педагогіка, яка дозволяє залучити дітей до процесу творчості самих себе». «В навчально-виховному процесі домінує Концепція особистості» (Т. Даламанова).

Діалектику виховання та самовиховання творчої особистості вивчав В. Андреев. Самовиховання – це формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети. «Пізнай себе – і ти пізнаєш світ», – казали древні. Процес пізнання проходить через самоспостереження – самоаналіз – самооцінку – самопрогнозування – самореалізацію. Самоспостереження – уміння особистості бачити позитивні та негативні сторони своєї діяльності, діагностувати і коректувати її в русло життєвої самотворчості. Самоаналіз – аналіз свого внутрішнього світу, своєї діяльності, полягає у зіставленні того, що планувалося, з тим, що зроблено чи могло бути зроблено. Самооцінка – це компонент самосвідомості, який вміщує поряд зі знаннями про себе власну оцінку своїх здібностей, моральних якостей та вчинків. Самопрогнозування – можливий ефект діяльності особистості, відображення у свідомості «Я – в майбутньому». Самореалізація – це пізнавальна потреба в навчальній діяльності, в самовираженні, в самоствердженні, в самовизначенні, в прагненні до ідеалу можливої досконалості.

За А. Маслоу, прагнення до самореалізації є одним із першорядних показників творчої особистості – людина у процесі самореалізації прагне бути такою, якою може (здатна) стати. Вона безупинно рухається до ідеалу можливої досконалості, аби перебувати у злагоді з собою.

Виховання – це головне родове поняття педагогіки як емпіричної та теоретичної науки, від якої походять видові категорії: педагогічна діяльність, цілісний педагогічний процес, освіта та навчання, саморозвиток особистості.

В багатьох сучасних наукових працях, педагогічних та психологічних словниках, посібниках під вихованням розуміється:

- цілеспрямоване створення умов для розвитку та саморозвитку людини (С. Баранов, С. Гончаренко, А. Петровський, М. Ярошевський та ін.);
- управління процесом розвитку (формування) особистості шляхом створення необхідних для цього умов (В. Белова, Т. Ільїна, М. Коваль, Л. Рувінський, М. Фіцула та ін.);
- головним системоутворювальним елементом пропонується педагогічна взаємодія (І. Бех, Г. Воробйов, О. Киричук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, І. Харламов та ін.).

За визначенням З.Н. Курлянд, процес виховання – це закономірна, послідовна, неперервна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів. Основним системоутворювальним елементом цього процесу виступає педагогічна взаємодія. Питання організації дозвілля молоді в позааудиторний час хвилює багатьох учених: проблему виховного процесу в сучасному освітньому закладі досліджують у різних аспектах: концептуальні засади організації позааудиторної виховної роботи (С. Гончаренко, В. Демиденко, Т. Дем'янюк, В. Новосельський, В. Оржеховська, В. Постовий, Л. Хлебникова, К. Чорна та ін.); розробка виховної системи освітнього закладу (Б. Вульф, В. Демчук, В. Караківський, С. Карпенчук, М. Красовицький, С. Мартиненко, К. Новикова, М. Остапенко, А. Сидорків та ін.); питання гуманізації стосунків (І. Бех, В. Білоусова, А. Воловик, Л. Канішевська, Б. Кобзар, М. Красовицький, Т. Мандрикіна, О. Матвієнко, С. Шевченко та ін.); зв'язок аудиторної системи виховання з роботою в позанавчальний час (В. Вербицький, С. Кириленко, Р. Науменко, Г. Пустовіт, Т. Сущенко та ін.).

Виховна робота, що проводиться в позааудиторний час, доповнює та поглиблює виховання, яке здійснюється у процесі навчання. Для визначення цієї роботи в педаго-

гічній літературі використовують низку термінів: «позааудиторна», «позанавчальна», «дозвільна робота». Інколи у практиці зустрічається протиріччя у використанні означених термінів. Спробуємо з'ясувати ці поняття. В «Українському педагогічному словнику» зазначається, що позааудиторна робота організовується та проводиться органами дитячого самоврядування за активною допомогою і при тактичному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо кураторів, вихователів, організаторів позааудиторної та позанавчальної роботи.

Б.С. Кобзар використовує термін «позанавчальна виховна діяльність», під якою він розуміє складову професійно-педагогічної діяльності педагога. На його думку, це цілеспрямована навчально-виховна робота зі школярами, яку організують та здійснюють викладачі, вихователі в різних навчальних закладах у позааудиторний час.

Позааудиторну роботу розглядають як один із основних шляхів у здійсненні різних напрямків виховання, як підсистему загального виховного процесу. Г.А. Підласий підкреслює, що практична реалізація принципу єдності виховних впливів вимагає створення єдиної системи виховання як під час занять, так і в позааудиторний час.

Виховання, за І.Ф. Харламовим, здійснюється у системі навчальних занять та позааудиторній роботі. Всебічному розвитку особистості повинні сприяти різномантні форми навчально-виховної роботи, які тією чи іншою мірою сприяють розумовому, технічному, моральному та естетичному вихованню тих, кого навчають, виявленню та розвитку їхніх творчих здібностей. Основою процесу виховання є діяльність того, кого навчають, як суб'єкта у різних видах та формах. Генетично вихідною є зовнішня, предметна діяльність, яка породжує усі види внутрішньої психічної діяльності. Загальну психологічну структуру діяльності характеризують дії та операції, що співвідносяться з потребами, мотивами, шляхами того, кого навчають; засоби діяльності, її результати. Тому до складу процесу виховання також входять компоненти: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний, контроль-регулювальний, оцінно-результативний. У вихованні, як і в будь-якому суспільному процесі, теорія прогнозує лише середній стан. Відхилення від нього в конкретних випадках можуть бути значними. Якщо їх не контролювати і не коректувати процес, то можна отримати результати, далекі від поставленої мети. У зв'язку з цим виховний процес завжди має певну послідовність корекцій, кожна з яких спрямована на відновлення його оптимальної течії. Частиною виховного процесу, яка знаходиться між двома корекціями, називають виховною ситуацією. Як «відрізок» процесу виховна ситуація містить у собі всі структурні компоненти цілісного процесу. Основу ситуації складає виховна дія, яка має завдання виховання, адекватний їй зміст, способи виховання. Виховна дія не ототожнюється лише із впливом педагога. До складу цього поняття входять безпосередні й опосередковані впливи. Серед них – впливи, організовані педагогом, вплив самої особистості вихователя, окремо того, кого навчають, групи, колективу; акт керівництва самовихованням. Суттєвою ознакою виховної дії є наявність завдання виховання. Виховною ситуацією може бути відверта розмова, диспут, зустріч, свято тощо.

Виховна ситуація є основним «відрізком» виховного процесу, а сам процес виховання – взаємопов'язаним ланцюгом виховних ситуацій, які розвиваються. За такого розуміння процес виховання є саморозвивальною системою, в якій розвиваються не лише вихованці, виховна діяльність, сам вихователь, його взаємодії з вихованцями; розвивається цілісний об'єкт, який, будучи системою, є дещо більшим, ніж сукупність складових. Так долається однобічність відокремлених підходів до розуміння виховання психологічного, соціально-психологічного, соціологічного, технологічного; теорія виховання набуває власний об'єкт дослідження.

Існує декілька концепцій сімейного виховання дітей. Розглянемо окремі, найбільш характерні, концептуальні погляди сьогодення. Адлерівська модель (автор А. Адлер)

засновується на свідомій та цілеспрямованій зміні поведінки батьків, яка визначається провідним принципом взаємоповаги членів сім'ї. Чуття єднання, що виникає при цьому, робить людину здатною до співробітництва з іншими людьми, тобто формує соціальний характер. Учені Н.П. Анікеєва, С.А. Батищев, І.Д. Бех, В.А. Борисова, А.Г. Вишневецький, А.Я. Гозмач, В.М. Дружинін, І.С. Кон, Г.Г. Филипова, Л.Б. Шнейдер, Е.П. Ейдемилер, В.В. Юсбицький, Ю.Л. Азаров, Е.М. Арнаутова, А.М. Бардіан, Г.В. Гребенщиков та інші торкалися проблеми взаємовпливу батьків і педагогів на дитину [1-7]. Н.І. Болдирев, В.І. Большаков, М.І. Буянов, М.П. Земська, С.В. Ковальов, Т.А. Кулікова, О.І. Кульчицька тощо [8-13] обстоювали питання батьківської опіки у сім'ї. Ученими визначається батьківство як інтегральне утворення особистості (батька та/або матері), що включає сукупність її ціннісних орієнтацій, установок та очікувань, батьківських почуттів, відношень і позицій, відповідальності та стилю сімейного виховання. Сім'я створює умови для взаємопідтримки, взаєморозвитку, естетичного взаємообміну всеперемагаючою щедрістю душі батьків і дітей. Бо саме батьківська підтримка допомагає зростаючій людині заглянути в себе, визначити набір цінностей, які узгоджуються з її неповторною людською сутністю, індивідуальністю. Учені Я.А. Коменський, А.С. Макаренко, І.П. Песталоцці, О. Вишневецький, О. Вознюк, Л. Гребенкіна, Ж.Ж. Руссо, К. Ушинський, В. Нестеров, Х. Джейнотт, Д. Локк, Дж. Рескін, С. Матушкін, Б. Бім-Бад, Е. Дніпров, Г. Корнетов, В. Мухіна та інші визначають сім'ю як університет людських стосунків, який забезпечує всебічний і гармонічний розвиток особистості дитини, збереження та укріплення її фізичного, морального та психологічного здоров'я [14-39]. Л.М. Толстой назвав сім'ю цілою державою у мініатюрі, наголошуючи, що майбутнє кожної країни міститься в сім'ї, бо будучність планети залежить не тільки від нашої діяльності, але і від труда попередників. Основним поняттям адлерівського виховання батьками є рівність, співдружність та реальні результати.

Розглянемо навчально-теоретичну модель виховання (автор Б.Ф. Скіннер), в основі якої лежать результати експериментальних досліджень, за допомогою яких була зроблена спроба визначити, яким чином установки на поведінку батьків впливають на зростаючу людину. Цей напрям ґрунтується на загальній теорії біхевіоризму. В розглядуваній моделі підкреслюється, що поведінку батьків та їх дітей можна змінити методом переучування або навчання. Модель чуттєвої комунікації (Томас Гордон) базується на феноменологічній теорії особистості Карла Роджерса та практиці клієнтцентрованої терапії, метою якої є створення умов для самовираження особистості. Це досягається шляхом мінімізації, «зглажування» різниці між «Я-ідеальним» та «Я-реальним» за певних психологічних умов. Змінити поведінку людини можна, лише зрозумівши та прийнявши її почуття. В сімейному вихованні розглядувана модель означає діалогічність спілкування, його відкритість, вільність прояву почуттів, їх щирість – підносимо інститут батьківства на досить високий рівень, генералізуємо виховну діяльність як соціально значиму. Педагогічно освічена молодь глибоко обдумує, аналізує настанови, поради, оцінки та відношення, широко використовуючи домінуючі можливості зовнішнього стимулювання, орієнтації на успіх, на формування упевненості, можливості відчувати свою значущість. Молодим людям ще раз наголошується на думці, що слід встановлювати гнучкі та тактовні взаємостосунки. Суб'єктивна сторона є превалюючою. Роль батьків служить важливим чинником становлення їх дітей як таких, що здатні подолати життєві кризи, різні несподівані перешкоди, побачити в життєвих ситуаціях згубне і позитивно-творче. Батьки не просто помічники своїх дітей, вони їх друзі, однокласники. Вони – міцне ядро створеного сімейного середовища. Формуючи у дітей позитивний образ сім'ї, мати й батько прагнуть відчувати потреби дитини, краще розуміти її мислення, заглиблюватися в інтереси. Значно зростає емоційна цінність батьківства.

У процесі виховання виділяються змістова і процесуальна сторони. Їх єдність стає очевидною лише при досить високому ступені абстрагування, який дозволяє вийти за

межі тих конкретних обставин, у яких здійснюється виховання. Тобто уявлення про виховну діяльність вихователя, куратора ще не є процесом виховання в цілому. Для того щоб побачити за цією діяльністю дещо цілісне, необхідно здійснити педагогічне абстрагування. Важливо при цьому пам'ятати, що на низькій стадії абстрагування процес виховання не простежується. Надмірна його стадія спричиняє загрозу відриву від дійсності.

У сучасній теоретичній педагогіці існує багато критеріїв виділення (відокремлення) різних структур процесу виховання. Найвідомішими є моделі, побудовані за критеріями послідовності етапів (стадій) розвитку процесу у часі. За критерієм зв'язку і залежностей між компонентами, які забезпечують ефективність перебігу процесу, виділяється така послідовність його організації:

- 1) проектування процесу, що включає визначення мети та конкретних завдань виховання;
- 2) визначення змісту виховання (організація трудової природоохоронної, ціннісно-зорієнтованої, художньої, спортивної та іншої діяльності);
- 3) форми, методи регулювання міжособистісного спілкування та його корекція в процесі основних видів діяльності вихованців;
- 4) контроль та підведення підсумків, установа співвідношення між одержаними та запланованими результатами, аналіз досягнень та невдач.

Наступна структура теж ґрунтується на виділенні послідовних етапів процесу, але за іншим критерієм – за критерієм послідовності етапів та відповідних педагогічних дій. Вона має ряд стадій:

- 1) ознайомлення із загальними нормами та вимогами;
- 2) формування стосунків;
- 3) формування поглядів та переконань;
- 4) формування загальної спрямованості особистості.

Першим етапом процесу виховання є усвідомлення вихованцями норм і правил поведінки, які їм пропонуються.

Другим етапом виховання є формування ставлення до норм та правил поведінки.

Третім етапом є формування поглядів та переконань.

Четвертим, головним, етапом виховного процесу є формування загальної спрямованості особистості в процесі різноманітних видів діяльності. Процес виховання є процесом багатофакторним: на нього впливає родина, окремі педагоги, освітній заклад в цілому, суспільство з його виховними інститутами. Встановлено, що чим більше за своїм напрямком та змістом збігаються впливи організованої виховної діяльності й об'єктивних умов, тим успішніше здійснюється формування особистості. Особливість виховного процесу виявляється і в діяльності вихователя – керівника цього процесу, зумовленій не лише об'єктивними закономірностями. Його діяльність – це здебільшого мистецтво, що свідчить про своєрідність особистості педагога, його індивідуальність, характер тощо.

Крім цього, особистість одночасно зазнає багатьох різнохарактерних впливів, накопичує позитивний та негативний досвід. Процес виховання є тривалим, власне, безперервним процесом. Він триває все життя. При цьому змінюється лише роль і співвідношення різних виховних факторів. До початку навчання провідну роль у вихованні відіграє родина, в роки навчання – навчальні заклади. З початком трудової діяльності – власна сім'я, трудовий колектив, громадські, політичні, релігійні організації. Виховання у юності залишає найглибший слід у свідомості людини, тому що нервова система у молодому віці характеризується високою пластичністю та сприйнятливістю. Проте це не означає, що «яскравий» виховний захід здатний змінити поведінку того, кого навчають. Необхідна система роботи, визначена певною виховною метою.

Безперервність виховання полягає ще й в тому, що виховні впливи молода людина відчуває не лише в момент реалізації виховної дії. Бувають і можливі дії, а також педагогічний наслідок. З цієї позиції і розуміють звернене до батьків відоме висловлювання А. Макаренка про те, що виховання відбувається завжди, навіть тоді, коли вас немає вдома. Процес виховання є комплексним. Особистість формується в цілому, певні риси та якості в неї розвиваються не почергово, а одразу, комплексно. Це означає, що цілі, завдання, зміст, форми та методи виховного процесу повинні підпорядковуватися ідеї цілісності формування особистості, тобто педагогічний вплив повинен мати комплексний характер. Звичайно, на певному етапі увага до вирішення тих чи інших виховних завдань може посилюватися. Усі виховні завдання в міру розвитку людини ускладнюються та поглиблюються.

Таким чином, виховному процесові притаманна віддаленість результату від моменту здійснення безпосереднього виховного впливу. Між педагогічними впливами та проявом вихованості або невихованості лежить довгий період утворення необхідних властивостей особистості. Може бути і велика варіативність результату. У тих самих умовах останні можуть суттєво відрізнятись. Це пов'язано зі значними індивідуальними відмінностями тих, кого навчають, різним досвідом їх соціального формування, ставленням до виховання. Рівень професійної підготовки вихователя, його майстерність, вміння керувати виховним процесом значно впливає на хід і результат цього процесу. Процесу виховання властива самокерованість. Його перебіг здійснюється в двох напрямках: від вихователя до вихованця (прямий зв'язок), результатом чого є послідовність взаємопов'язаних виховних ситуацій; від вихованця до вихователя (зворотний зв'язок), який дозволяє будувати кожну виховну ситуацію з урахуванням результативності попередньої. Чим більше у розпорядженні вихователя зворотної інформації, тим доцільнішим стає виховний вплив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникеева Н.П. Психологический климат в коллективе / Аникеева Н.П. – М. : Просвещение, 1989. – 224 с.
2. Батышев С.Я. Реформа профессиональной школы: опыт, поиск, задачи, пути реализации / Батышев С.Я. – М. : Высш. шк., 1997. – 179 с.
3. Безпалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / Безпалько В.П. – М. : Педагогика, 1989. – 139 с.
4. Березовчук Л.Н. Виртуальное пространство культуры / Л.Н. Березовчук // Материалы научной конференции, (11 – 13 апреля 2000 г.). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2000. – С. 6-11.
5. Бех І.Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія : Вісник АПН України. – 1994. – № 3. – С. 3-12.
6. Белавіна Т.І. Сучасні аспекти становлення культури громадянської та соціальної відповідальності учнівської молоді / Т.І. Белавіна // Нові технології навчання. – 2001. – Вип. 30. – С. 63-73.
7. Білик Л.І. Про системний підхід в організації виховного процесу / Л.І. Білик // Проблеми освіти. – К., 2001. – Вип. 26. – С. 97-104.
8. Болдырев Н.И. Нравственное воспитание школьников: Вопросы теории / Болдырев Н.И. – М. : Педагогика, 1996. – 129 с.
9. Большаков В.І. Виховати творчу особистість, будівника української держави / В.І. Большаков, Г.Г. Кривчик // Проблеми освіти. – К., 2001. – Вип. 26. – С. 169-173.
10. Большой толковый психологический словарь / Ребер Артур. – М. : Вече, АСТ, 2000. – Т. 2. – 753 с.
11. Бухвалов В.А. Педагогическая экспертиза школы / В.А. Бухвалов, Я.Г. Длинер. – М. : Педагогический поиск, 2000. – 407 с.
12. Васильев Ю.В. Педагогическое управление в школе. Методическая теория, практика / Васильев Ю.В. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с.
13. Васюков И.А. Словарь иностранных слов / Васюков И.А. – М. : АСТ Пресс, 2006. – 892 с.
14. Національна доктрина розвитку освіти «Освіта України», № 33 від 23.04.02 р.
15. Положення про загальноосвітній навчальний заклад. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 946.
16. Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 року № 1717.

17. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Гончаренко С.У. – К. : Либідь, 1997.
18. Гудзенко С.В. Щодо проблеми сімейного виховання молоді / С.В. Гудзенко // Нові технології навчання. – К., 2001. – Вип. 31. – С. 115-123.
19. Гуревич И. Действия, принимаемые всеми. Моделирование системы внутришкольного контроля / И. Гуревич // Директор школы. – 1995. – № 1. – С. 13-23.
20. Педагогический конфликт. Теория и технология / [Гусева А.С., Васильев А.А., Козлов В.В, Хомяков Б.В.]. – М., 1997.
21. Дроб'язко П.Г. Творчі групи вчителів / П.Г. Дроб'язко // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1. – С. 150-154.
22. Довідник класного керівника : збірник документів. – К., 1996. – 144 с.
23. До джерел духовності народу : методичні рекомендації. – Хмельницький, 1995. – 56 с.
24. Зверева В.И. Организационно-педагогическая деятельность руководителя школы / Зверева В.И. – М. : Новая школа, 1997. – 172 с.
25. Зеер Э.Ф. Педагогическая диагностика личности учащихся СПТУ : учеб. пособие / Э.Ф. Зеер, Г.А. Карпова. – Свердловск, 2003. – 191 с.
26. Іова В. Формування громадянської культури особистості / Іова В. – Кам'янець-Подільський : «Абетка», 2004. – 147 с.
27. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М., 1990. – 213 с.
28. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник / Карпенчук С.Г. – К. : Вища школа, 1997. – 235 с.
29. Кларин М.В. Педагогические технологии в учебном процессе: анализ зарубежного опыта / Кларин М.В. – М. : Знание, 1989. – 184 с.
30. Кочетов А.И. Как заниматься самовоспитанием / Кочетов А.И. – Минск : Высш. шк., 1991. – 196 с.
31. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Костюк Г.С. – К. : Рад. шк., 1989. – 125 с.
32. Костяшкин Э.Г. Теория и практика внеурочной работы общеобразовательной школы : дис. ... доктора пед. наук / Костяшкин Э.Г. – М., 1999. – 423 с.
33. Конаржевский Ю.А. Технология педагогического анализа учебно-воспитательного процесса / Конаржевский Ю.А. – М., 1997. – Ч. 2. – 142 с.
34. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 22-23.
35. Концепція формування світогляду громадянина України: Проект // Освіта. – 1996. – 20 листопада, № 63-64. – С. 2-3.
36. Королев Ф.Ф. Системный подход и возможности его применения в педагогике / Ф.Ф. Королев // Проблемы теории воспитания : сб. ст. / под ред. Л.П. Бугеовой. – М., 1996. – 98 с.
37. Косарева Н.І. Виховання громадянськості учнів на ідеях української державності / Н.І. Косарева // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 12-15.
38. Кройтор О.В. Особливості морально-психологічного клімату творчого колективу / О.В. Кройтор // Проблеми освіти. – 2001. – Вип. 25. – С. 69-75.
39. Кузь В.Г. Основи національного виховання / Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. – Умань, 2004. – 107 с.

К.И. Приходченко

Воспитание как сложная динамическая система социальной среды:

разнохарактерные видовые категории

В статье поднимается проблема осуществления воспитательных влияний на растущую личность извне. Дается характеристика социальной среды как системы. Рассматриваются условия и средства воспитания как творческого процесса.

K.I. Prikhodchenko

Upbringing as a Complex Dynamic System of Social Environment:

the Categories of Different Characteristics

The article puts a problem of realization of outside pedagogic influences on growing personality. The characteristic of social environment as a system is given in the article. The conditions and means of upbringing as a creative process are considered in the article.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2010.